

Prospects for Ecological Tourism Development in Uzbekistan

Rakhmatulla Xidirovich Ergashev

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистонда экологик вазиятни ино-батга олган ҳолда туризмни ривожлантиришдаги муаммолар ва уларнинг самарадорлигини ошириш йўналишлари ҳамда истиқболдаги ечимлари келтирилган. Ўзбекистонда экотуризмни ривожлантиришга оид таклиф ва тавсиялар баён этилган.

Ключевые слова: экотуризм, табиий ресурс, SWOT таҳлили, ландшафт, экологик таълим.

КИРИШ. Жаҳон ҳамжамияти томонидан умумэтироф этилаётган масалалардан бири маҳаллий, минтакавий ва жаҳон миқёсида иқтисодиёт-нинг барча соҳаларини, хусусан, хизмат кўрсатиш соҳасининг етакчи тармоқларидан бири бўлган экологик туризмни ҳам барқарор ривожла-нишига эришишдир.

Хусусан, пандемия шароитида Ўзбекистонда экотуризм ривожлани-шини жадаллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси, “Ўрмон тўғрисида”ги ва “Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида”ги Қонунларига ўзгартириш ҳамда қўшимчалар киритилди. Қонун лойиҳасида ўрмон фонди ерларидан самарали ва оқилона фойдаланиш, Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси томонидан юридик ва жисмоний шахсларга инвестицион шартномалар ёки давлат-хусусий шериклик асосида ер участкаларини ижарага бериш масалалари қайтадан кўриб чиқилди, бунинг натижасида эса ўрмон фонди ҳудудида рекреацион зоналар ташкил этиш тамойиллари соддалаштирилади, экотуризмни ривожланти-риш учун янги имкониятлар пайдо бўлади¹.

Ўзбекистоннинг жозибадорлигини кўрсатувчи асосий омиллар унинг экзотик табиати, бой ландшафти, ҳайвонот ва ўсимлик дунёсининг ранг баранглигидир. Самарқанд, Қашқадарё, Сурхондарё, Жиззах, Фарғона ва Тошкент вилоятлари ёдгорликларига бой бўлган ҳудудлар бўлиб, оммавий экотуризмни ривожлантириш учун асосий марказлар бўлиб хизмат қилади. Булардан кўриниб турибдики, Ўзбекистоннинг экотуристлик салоҳияти, айниқса экотуристлик ресурслари ҳам соҳани ривожлантириш учун катта имкониятдир. Иқтисодиётнинг энг даромадли соҳаларидан бири бу туризм ҳисобланиб, 2019 йилдан токи ҳозирги кунгача дунёни ларзага солган коронавирус пандемиясидан энг катта зарар кўрган соҳа ҳам туризм бўлиб қолди. Кейинги даврлар учун пандемия таъсирини юмшатиш чора-тадбир-ларини ишлаб чиққан ҳолда, туризмнинг саргузашт, экологик, қишлоқ туризмни ривожлантириш аҳамияти юқори бўлмоқда. Сўнгги йилларда жаҳон туризми туристларнинг тарихий, диний туристик объектларга қара-ганда, табиатнинг сўлим масканлари, тоғ ёнбағирлари, денгиз қирғоқлари, саргузаштга бой масканлар, турли ўйинлар ташкил қилинадиган фестивал-лар мавжуд туристик ҳудудларга ташрифи кўпайиб бормоқда. Бу эса ўз навбатида экотуризм туризмнинг энг даромадли тури эканлигидан далолат беради.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Экологик туризмнинг ривожлани-ши табиат, маданият ва инсон омилини бирлаштириб атроф-муҳит мувоза-натини сақлайди, маҳаллий аҳолининг табиий ресурсларни тежаши ва муҳофаза қилишига хизмат қилади. Эковазият баъзан бир омил ёки компо-нент билан боғлиқ ҳолда юзага келади. Новиков Ю.В., Бекназов Р.О. [2], Банников А.Г., Рустамов А.К. [3], каби россиялик олимлар ҳар қандай эковазиятни экологик ҳолат билан ажратмасликни, эковазиятга табиий экологик муҳитнинг бузилиши деб хулоса чиқармаслигини тавсия қилишади. Улар эковазиятни табиий мажмуанинг бузилиши деб тушунти-риш аҳоли ўртасида нотинчликни, ҳар хил нотўғри ахборотлар тарқалиб кетишни ва бу ҳолатлар пировард натижада оммавий норозиликларни келтириб чиқаришини таъкидлайди. Таниқли олим М.Ҳошимовнинг эъти-роф этишича “Экотуризм инсонни табиий муҳит билан чамбарчас боғлаб туради, табиатга муҳаббат ҳиссини тарбиялайди, унда табиатни муҳофаза этишга рағбат уйғотади” [4]. Иқтисодчи олим Рафиқов А. [5], эковазият Ўзбекистонда бир омил ёки бир ресурс билан боғлиқ ҳолда шаклланишини тадқиқ қилган. Таниқли олимлар Қ.Абиркулов,

¹<https://uzbektourism.uz/uz/newnews/view?id=1111>

А. Хожиматов ва А.Рафиқовларнинг [6] маълумотлари бўйича Ўзбекистондаги аксарият катта ҳудудлардаги экотуризм сув ресурсларининг ифлосланиши туфайли вужудга келган деган фикрга келишган. Экотуризм табиий туризм инфраструктурасининг ажралмас қисми бўлиб, у фақат ғоягина эмас, балки умумий туризмнинг конкрет тури, унинг атроф-муҳитга таъсири турлича (салбий, нейтрал ва ижобий) бўлиши мумкин. Экотуризм тушунчаси кўриқхона зоналари ва табиат миллий боғларнинг ҳозирги замонавий фаолиятида кенг қўлланилмоқда. Жаҳонда бу саёҳат турининг жадал ўсишига сабаб фақат атроф-муҳитнинг аҳволи ёмонлашишигина эмас, балки машҳур ҳордиқ чиқариш жойлари-тоғ бағридаги курортлар, илиқ денгизларнинг қирғоқлари, текисликлар ва ўрмонзорларнинг борган сари кўпроқ ўзлаштирилаётганлиги ҳамдир.

Экотуризм туризмнинг бошқа тури каби экологик жиҳатдан барқа-роп бўлиши, сайёҳларга завқ-шавқ бахш этиши ва маҳаллий аҳолига даромад келтириши лозим. Экотуризмнинг мақсади – ҳозирги ва келажак авлодларнинг экологик хавфсизлиги ва барқарор ривожланишини таъмин-лаш учун табиатдан туристик йўналишда оқилона фойдаланишдир.

Тадқиқот методологияси. Ривожланган мамлакатларнинг экологик вазиятини инобатга олган ҳолда экотуризм самарадорлигини ошириш, экотуризм соҳаси иқтисодий ривожлантириш стратегиялари, экотуризм иқтисодийнинг асосий кўрсаткичлари ва экотуризм бўйича чора –тадбир-лар ишлаб чиқариш бизнинг олимларимиз томонидан олиб борилган илмий-амалий тадқиқотларда экотуризм иқтисодий янада ривожлантириш, инқирозни бартараф этиш ва экотуризмга илғор технология-лардан кенг фойдаланиш бўйича ҳулосалар ва таклифларни ишлаб чиқиш жараёнида ўрганилган. Бунда, экотуризм соҳасининг ўзига хос хусусият-ларни тавсифлашга қаратилган илмий ва амалий тадқиқотлар усуллари ва натижаларидан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. Ўзбекистон ҳам ўзининг туристик ресурслар салоҳияти бўйича Марказий Осиёда олдинги ўринлардан бирини, дунё бўйича эса юқори ўринларни эгаллайдиган 10-15 мамлакатлар ичидан ўрин олган. Республика ҳудудида турли даврларда вужудга келган тўрт минг-дан ортиқ архитектура, тарихий ва табиий ёдгорликлар мавжуд. Туристлик минтақанинг жозибдорлигини ажратувчи асосий омиллардан бири бу Ўзбекистоннинг экзотик табиати, бой ландшафти, ҳайвонот ва ўсимлик дунёсининг ранг-баранглигидир. Ўзбекистоннинг иқлим шароити дам олиш ва экотуризмни ривожлантиришда катта аҳамиятга эга. Бугунги кунда муҳофаза остига олинган табиий ҳудудлар экологик туризмнинг асосий бўғини ҳисобланади. Ҳозиргача ватанимизга келиб кетаётган хал-қаро туристлар Орол денгизи қолдиқларига, Қуйи Амударё соҳилларига, тоғларимиздаги қадимий шакллар ва расмларга, минг йиллик дарахтларга ва рекреацион булоқлар, шаршараларга қизиқмоқдалар. Мамлакатимизнинг Самарканд, Қашқадарё, Сурхондарё, Жиззах, Фарғона ва Тошкент вилоятлари табиат ёдгорликларига бой бўлган ҳудудлар бўлиб, оммавий экотуризм марказлари бўла олади. Бу вилоятларда ажойиб ғорлар, карстлар, шаршара ва шоввалар, булоқ, жилға ва сойлар, даралар, қояли рельеф шакллари, очилиб қолган ётқизиқлар ва бошқа ажойиб табиат ёдгорликлари учрайди.

Ўзбекистонда экотуризмнинг ривожланиши орқали қуйидаги ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эгадир:

- туризм саноати сингари бошқа кўшма тармоқларда маҳаллий аҳоли учун кўшимча иш ўринларининг яратилиши;

- маҳаллий иқтисодиётнинг даромадли қисмларининг ортиши (меҳмонхона хўжалиги, умумий овқатланиш, транспорт комплекслари, сувенир ишлаб чиқариш, халқ хўжалиги ва б.);
- валюта айирбошлашни рағбатлантириш;
- қўшимча инвестициялар ва ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга бўлган талабнинг ортиши қишлоқ хўжалиги ҳамда озиқ - овқат саноа-тининг ривожланишига олиб келади;
- яшаш шароити, коммунал хўжалиги ҳамда транспорт ташкилот-лари хизматининг яхшиланиши;
- туристик ресурслардан (туристик эътиборга молик масканлар) рационал фойдаланишга ўз навбатида табиий ҳимояланадиган ҳудудларга ҳам инвестициялар киритилиши;
- ер майдонларини ўз ҳолича табиий сақлашга бўлган талаб орқали интенсив қишлоқ хўжалиги юритиш;
- глобал коммуникациянинг ривожланиши;
- туристик ҳамжамиятнинг давомли эътибори туфайли маҳаллий табиий ҳамда маданий меросни асраб авайлашга йўналтирилган стимул;
- рекреацион комплексларининг ривожланиши, бу эса ўз ўрнида маҳаллий аҳолининг хордиқ чиқариши учун улкан шароитлар яратади.

Ўзбекистонда экологик туризмни ривожлантириш натижасида давлатимизнинг ички ва ташқи миқёсдаги ҳамда иқтисодиёт соҳасидаги салоҳиятини ошириш режалаштирилмоқда. Олдимизда турган эндиги вазифаларни туризмнинг мазкур йўналиши бўйича назария асосларини ишлаб чиқиш ва тадбиқ этишдан иборатдир. Жумладан, "Ўзбекистонда экологик туризмни ривожлантириш Концепцияси"да республикада экологик туризмни ривожлантириш учун қуйидаги вазифаларни бажариш муҳимлиги алоҳида қайд қилинган:

- экотуризм индустриясини шакллантириш учун махсус қонунларни ишлаб чиқиш ва уларнинг ҳуқуқий механизмини яратиш;
- экотуристик фан, таълим ва амалиётнинг назарий асосларини ишлаб чиқиш;
- аҳолининг экологик онги ва маданиятини экотуризм орқали ўстириш;
- экотуризм йўналишидаги таълим ва тарбияни йўлга қўйиш;
- экотуризм бўйича мутахассисларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш;
- экотуристик объектларни ҳар томонлама баҳолаш ва уларнинг кадастрини олиб бориш;
- экотуризм мониторинги ва истиқболни олиб боришни йўлга қўйиш;
- миллий давлат ҳудудларини экотуризм бўйича районлаштириш;
- давлатларнинг ва халқаро жамиятнинг экотуризмга оид тактик режа ва стратегик дастурлар ва тадбирларини ишлаб чиқиш;
- биологик хилма-хилликни сақлаш.

Куйидаги келтирилган SWOT таҳлили орқали эса Ўзбекистонда экотуризм соҳасининг кучли ва заиф жиҳатлари, имкониятлар даражасини билиш, шунингдек мазкур тармокни ривожлантиришда қандай тўсиқлар мавжудлигини тўлиқ англаш орқали уни юксалтиришга эришиш йўлларни кўришимиз мумкин (1-жадвал).

1-жадвалда келтирилган SWOT таҳлилида кўрсатилганидек, мамла-катимизнинг экотуристтик салоҳияти юқори бўлиб, фақат бу имконият-лардан оқилона фойдаланиш ва мавжуд камчиликларни бартараф этиш, мамлакатимиздаги экотуристтик имкониятга эга бўлган ҳудудларга алоҳида эътибор қаратиб, мазкур минатакаларда экотуризмни ривожлантиришни режалаштириш лозим.

1-жадвал.

Ўзбекистонда экотуризмни ривожлантиришнинг SWOT таҳлили

Кучли томонлари (str)	Заиф томонлари (weaknesses)
Ушбу сайёҳлик тури экологик тоза ва табиатга ўта яқин дам олиш тури бўлиб, бугунги куннинг долзарб масалаларидан эканлиги; Экотуризмнинг инсон организмини соғломлаштириш хусусиятига эга эканлиги; Марказда жойлашган ва Россия, Хитой, Ҳиндистон каби бой мамлакатларга яқинлиги; Экотуризм ресурсларига бойлиги; Иқлимнинг мўътадиллиги; Меҳмондўст халқига эга эканлиги; Маъмурият томонидан ахборот марказларининг қўллаб-қувватланиши, кучли халқаро алоқаларга эгалиги; Ўзбекистондаги алоҳида кўриқланадиган ҳудудларнинг мавжудлиги; Туристтик маҳалла, кишлоқ ва овулларнинг ташкил топаётганлиги; Маҳаллий ва ҳудудий раҳбарлар томонидан туризмнинг қўллаб-қувватланаётганлиги. Аҳолининг туризм соҳаси келажагига ишончи борлиги	Туризм йўналишида кенг миқёсда фаолият юритувчи менежерларнинг етарли эмаслиги; Туристларни қабул қилишда фаоллик ҳозирча заиф бўлиб, бунга сабаб маҳаллий аҳолининг туризм соҳасида билим ва кўникмаларнинг етишмаслиги; Республикадаги алоҳида кўриқланадиган ҳудудлар ходимлари орасида туристларни қабул қилиш ва уларга сервис хизмати кўрсатишда алоҳида малакали кадрлар етишмаслиги; Экотуристтик турар жойларнинг камлиги ва уларда хизмат кўрсатиш сифатининг яхши эмаслиги; Туристтик инфратузилмадаги мавжуд муаммолар; Экотуристтик тармоқ ҳақида статистик маълумотларнинг йўқлиги; Ғарбий Европа мамлакатларидаги биз ҳақимиздаги маълумотларнинг камлиги Юқори сифатли товар ва сувенирларнинг етишмаслиги; Онлайн режимидаги бронлаштириш хизматларининг замонавий технологиялардан фойдаланиши паст даражада эканлиги
Имкониятлар (Opportunities)	Таҳдидлар (troubles)
Минтақа табиий имкониятларидан фойдаланиш; Россия, МДҲ ва бошқа мамлакатлар туристик агентликлари билан алоқа ўрнатиш; Туристтик индустрияга кичик бизнес ва тадбиркорлик сармояларини жалб этиш; Янги бозорларга ёки	Шу пайтгача аниқ туристик маршрутлар йўқлиги ва мавжудларининг ҳам жуда кам реклама этилганлиги; Ҳудуднинг иқлими табиий ўзгаришларга кучли боғлиқ эканлиги; Харидорлар талаб ва дидининг ўзгариши.

бозор сегментларига чиқиш (янги турлар). Ишлаб чиқариш тизимини кенгайтириш (хизмат кўрсатиш тизимини кенгайтириш). Инфраструктурани шакллантириш учун маъсул, барча жавобгарликни зиммасига олувчи ташкилотни шакллантириш мумкинлиги; Туризмга мутахассислик нуқтаи назардан ёндашувчи органининг шаклланаётганлиги; Меҳмондўстлик ва ташриф буюрувчиларга юқори малакали хизмат кўрсатиш имкониятининг мавжудлиги; Маҳаллий аҳолининг раҳбарият ва туристик маъсуллар билан биргаликда ишлаши;	Қўшни мамлакатларнинг сиёсий ва иқтисодий нотинчлиги. Демографик ахволнинг ижобий эмаслиги. Валюта курсларини алмаштиришдаги ўзгаришлар ижобий эмаслиги. Кучли рақобат бозорига кириб қолиши. Туристлар ва келиб-кетувчиларнинг эстетик, экологик саводхонлигининг етишмаслиги оқибатида атроф-муҳитнинг кучли ифлосланиши, маҳаллий аҳоли ҳаётига ва соғлигига ҳавф солувчи ҳолатларнинг рўй бериши (ёнкин чиқиши, сувнинг ифлосланиши, чиқиндилар ва х.к....)

Албатта, бу соҳада ҳам ўзига хос муаммолар ва қийинчиликлар мавжуд ва булар қуйидагилар:

- инфраструктуранинг талаб даражасига жавоб бермаслиги;
- экотуризм соҳасида хизмат қилувчи, юқори малакали мутахассис-ларнинг етишмаслиги;
- республикадаги асосий экотуризм ресурсларига туристик марш-рутлар ишлаб чиқилмаганлиги;
- экологик туризмни ривожлантиришда экологик туризм маскан-ларидаги маҳаллий аҳолини иш билан банд бўлишидаги таълим – тарғи-бот, қизиқтириш ишларининг яхши олиб борилмаётганлиги;
- экотуризмни ривожлантиришда ички экотуризм ва халқаро экотуризмнинг миллий рекламаси ички туризм бозорида ҳам ташқи туризм бозорига ҳам чиқарилмаганлиги;
- кишиларда экологик билимнинг пастлиги.

Ўзбекистонда экотуризмни ривожлантириш билан боғлиқ муам-молар етарлича топилади, лекин унинг аксариятини ўзлаштириш, тўғри йўлга қўйиш имкони бор ва ушбу йўналишда жиддий ишлар олиб борил-моқда. Малакали кадрлар (экологик тематика бўйича гидлар, ушбу соҳага доир маълумотларни тарқатувчилар, экскурсоводлар) тайёрлашда, инфра-тизимни ривожлантиришда инвестициялар ишлаб чиқилмоқда. Бироқ мамлакатнинг алоҳида ҳудудларида ва улардаги туризм имкониятлари тўғрисидаги тўлақонли ахборотларнинг етишмаслиги муаммосини бартараф этиш ҳали ҳануз долзарб масаладир. Шу боис сифатли ахборот-лар ва экологик таълим алоҳида эътиборни тортади. Экологик туризмни оммавий ахборот воситаларида оммалаштириш шубҳасиз, экологик туризмга қизиқишни ошириш ва жалб этиш учун катта аҳамиятга эга. Бунда даставвал рекламага эътиборни кучайтириш муҳим кўринишлардан биридир. Рекламанинг асосий вазифалари сифатида харидорларни жалб этиш, у ёки бу товар ва хизматларини кенг тарқалишини таъминлаш ва кимдир ёки нимадир ҳақида маълумотларни тарқатиш тушунилса, ҳар иккаласининг аҳамияти экотуризмни оммалаштиришнинг ҳозирги вазияти учун жуда қулай келади. У хизматлардан фойдаланишга жалб этиб, талаб-ларни шакллантиришга ёрдам беради. Ишлаб чиқарувчи тўғрисидаги маълумотлар оқимини ва

унинг товарларини таъминлаб, реклама ахборот-лаштириш вазифасини бажаради. Бозорда янги маҳсулотларни жорий этишда реклама инсон фаолиятининг турли доирасидаги билимларини тарқатишни мувофиқлаштиради, ўз таълимий вазифасини намойиш этиб истеъмолчиларга алоҳида амалий малакаларни сингдиради. Шунга қара-масдан ҳозирданок табиат қўриқхоналаримиздаги экотуристлик объект-ларни рўйхатга олишимиз ва уларнинг тавсифларини ёзиб боришни бошлашимиз керак. Албатта табиат қўриқхоналарнинг ўзига хос бўлган табиат ландшафтларининг рангли тасвирлари каталоглари ишлаб чиқилган. Экотуризм ривожланишидаги халқаро статистикани кўрганимизда ички туризмда ҳам халқаро туризмда ҳам 70 - 80% туристлар табиат қўриқхоналаридаги ноёб айниқса, тубжой табиатидаги ҳайвонот оламига қизиқишмоқда.

Бугун экологик инкирознинг сайёравий тус олиши инсониятни таш-вишга солмоқда. Экологик муаммоларнинг дунё миқёсида ҳаддан ташқари оғирлашиб кетаётгани замирида табиатнинг ўзини-ўзи тиклаш кучи пасаяётгани, унинг ресурслари камайгани, атроф-муҳит ифлосланиб, захарланиб бораётгани ётади. Бу борада аҳолининг экологик маданиятини юксалтириш, атроф-муҳитга оқилона муносабатда бўлиш, табиат неъматларини келгуси авлодлар учун асраб-авайлаш ўта муҳимдир. Зеро, эколо-гик таълим-тарбия табиат ва жамият ўртасидаги узвийликни таъминлаш ҳамда табиий барқарорликни сақлашда муҳим аҳамиятга эгадир. Тажри-балар шуни кўрсатадики, кишиларда экологик билимни шакллантирмай туриб мамлакатда экотуризмни ривожлантириб бўлмайди. Биринчи навбатда экотуризм нафақат иқтисодиётга балки маҳаллий аҳоли учун ҳам фойдали эканлигини, шунингдек экотуризм табиатни сақлашнинг энг оқи-лона йўли эканлиги ҳақида тушунтириш ишларини олиб бориш керак. Ўша ҳудудда яшовчи аҳолини шу соҳада ишлашга жалб қилиш лозим, яъни улар мутахассис кадр сифатида иш олиб боришлари лозим. Эко-туризмни ривожлантириш мақсадида фуқароларда экологик маданиятни, таълим-тарбияни шакллантириш талаб этилади. Айни пайтда экотуризм ва унга тегишли ташкилотлар тўғрисида тўлақонли маълумот бера оладиган ахборот ресурсларини яратиш ва такомиллаштириш лозим.

Жойларда экотуризмни ташкиллаштириш учун эса экологик туризмга таъсир этадиган куйидаги омилларни ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

- экологик тоза ювиш воситаларидан фойдаланиш;
- сув ва энергияни тежаш;
- ички тартибнинг маҳаллий структурага мослигини таъминлаш;
- экологик тоза қурилиш материалларини қўллаш;
- маиший, маҳаллий маҳсулотлар билан бевосита таъминлаш;
- мавсумий озиқ-овқат маҳсулотларини кўпайтириш;
- экологик мослашган таклифлар бериш лозим.

Бундан ташқари, меҳмонхона, кемпинг ва спорт иншоотларини лойиҳалашда экологик омиллар таъсирини ҳисобга олиш, велосипедлар ва от-улов ижарасини ташкил этиш, голф майдонини қуриш, чекка жойларда автобекатлар қуриш ҳамда шаҳардан ташқари жамоат транспорти йўлларини бунёд этиш ва таъмирлашни режалаштиришда экологияни ҳисобга олишни ҳам назардан четда қолдириш мумкин эмас. Бу соҳани ривожлантиришда туристларга овқатланиш хизматини кўрсатишда бошқа ҳудудлардан эмас балки ўша маҳаллий аҳолининг ўзи етиштирган сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари, яъни ёрдамчи

хўжалик (аҳоли уй-жой томорқа-сидаги бўш ерларга экилган сабзавот маҳсулотлари) ҳам даромад келтиради.

Хулоса ва таклифлар. Тадқиқотлар натижасида республикада экотуризмни ривожлантириш учун қуйидагиларни таклиф этамиз:

1. Республикада экотуризм соҳасида хизмат қилувчи, жаҳон талабларига жавоб бера оладиган юқори малакали мутахассисларнинг етишмаслигини ҳисобга олган ҳолда, ёш мутахассисларни экотуризм ривожланган мамлакатларга малакаларини ошириш ва тажриба алмашиш мақсадида ўқишга юбориш лозим.
2. Жаҳон андозалари ва талабларига мос келадиган илмий ва иқтисо-дий асосланган катта-кичик, қисқа ва узоқ муддатга мўлжалланган лойиҳалар ва бизнес режалар ишлаб чиқиб амалга ошириш лозим. Бунда асосан бизнес режанинг нечоғлик табиат билан ҳамоҳанглиги ва атроф-муҳитга зарар етказмаслигига аҳамият бериш лозим (имтиёзли кредит асосида).
3. Мамлакатимизнинг тарихий ёдгорликлари, гўзал ва бетакрор табиати, ландшафти, наботат ва ҳайвонот дунёси ҳақида буклетлар, турис-тик атлас ва хариталар ёрдамида дунё экотуризм бозорида тарғибот ишларини амалга ошириш лозим.
4. Ўзбекистон вилоятлари бўйича янги экотуристтик дастурлар, йўна-лишлар ва хариталар тузиш керак. Экотуризм ва унга тегишли ташки-лотлар тўғрисида тўлақонли тасаввур бера оладиган ахборот ресурслари сонини кўпайтириш лозим.
5. Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни ташкил этиш, муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш соҳасидаги тадбирлар сабабли маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, шунингдек, махсус ваколатли давлат орган-лари, жамоатчилик ташкилотларининг ҳамкорликдаги фаолиятлари рес-публиканинг муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларининг ягона ўзаро боғлиқлик тизимини ташкил этиши лозим
6. Электр энергиясининг муқобил варианты сифатида қуёш энер-гиясидан фойдаланиш;
7. Инфратузилмани ривожлантириш лозим (йўллар, транспорт, эко уйлар);
8. Мактабларда экологик таълим дарсларини олиб бориш;
9. Экологик ҳудудлар веб саҳифасини яратиш, мавжуд веб саҳифаларни такомиллаштириш лозим.

Хулоса қилиб шуни айтиш жоизки, тўғри ва яхши йўлга қўйилган экотуризм тармоғи, атроф-муҳит муҳофазаси ва биологик хилма-хилликни сақлаш ҳамда табиий ресурслардан оқилона фойдаланишда ижобий натижаларни бериши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Новиков Ю.В., Бекназов Р.У. Охрана окружающей среды.-Т.:Изд.-Полиг.объединение им.Ибн Сины, 1992-292 с.
2. Банников А.Г., Рустамов А.К. Охрана природы. - М.: Колос, 1999-178 с.
3. Ҳошимов М.А. Ўзбекистон экологик туризми. Монография.- Самарқанд: “Зарафшон”, 2009, - 99б.

4. Рафиқов А.А. Геоэкологик муаммолар. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 1997-1116.
5. Рафиқов А.А., Абиркулов Қ.Н., Хожиматов А.И., Экология.-Т.: ТДИУ, 2004,-996.
6. Khidirovich E. R. APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN AGRICULTURE. – 2021.
7. Khidirovich E. R., Bokiyeovich K. A. STATE SUPPORT FOR SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN UZBEKISTAN. – 2021.
8. Rakhmatillo E., Anvar K., Sukhrob M. FOREIGN DIRECT INVESTMENT, ECONOMIC GROWTH AND EMPLOYMENT: VAR METHOD FOR UZBEKISTAN //Journal of Contemporary Issues in Business and Government. – 2021. – Т. 27. – №. 2. – С. 1757-1769.
9. Ergashev, R. K., and A. D. Ravshanov. "Ways of Strategic Development and Increase of Competitiveness of Agricultural Enterprises." *JournalNX*, vol. 7, no. 1, 2021, pp. 99-105.
10. Ergashev, R. The ways of fishing farms management and developing the production activity / R. Ergashev, U. Beglaev // International Journal of Scientific and Technology Research. – 2020. – Vol. 9. – No 2. – P. 919-921.